

Családi életre nevelés az 1930'-as években a Néptanítók lapja és a Magyar Cserkész tartalomelemzése alapján

© Uherkovich Orsolya Réka

Pécsi Tudományegyetem BTK OTNDI, Pécs

uherkovich.orsolya@gmail.com

Egy olyan korszakban vizsgálom a családi életre nevelés témakörét, amikor még jellemzőbb volt a teljes családi modell és a ritkább a kétkeresős háztartás, ezért hangsúlyosabb, fontosabb volt a családi életre nevelés. Tanulmányomban azt a kérdést vizsgálom, hogy miként gondolkodtak, és gondolkodtak-e egyáltalán a családi életre nevelés kérdéséről.

Vizsgált korszaknak a 1930-as éveket választottam. Azért mert Trianon után már megszilárdult az ország államszervezete és oktatásügye. A nagyon fontos alternatív pedagógiai irányzat a cserkészzet is kiteljesedett, kiforrt a sajátos magyar cserkészpedagógia.

A cserkészzetet 1908-ban Sir Robert Stephenson Smyth Baden Powell of Gilwell alapította a búr háborúban szerzett tapasztalatai alapján. A háború során tapasztalta, hogy a fiatal fiúk, akiknek komoly feladatot ad, kötelességtudóan teljesítik a rájuk bízottakat. A háború után visszatérve hazájába, Angliába, létrehozta utcagyerekekből az első cserkészcsapatot, és megírta a cserkészzet alapművét a Scouting for Boys-t. A felnőtt csapatparancsnok mellett az őrsöket nagyobb fiúk vezették, akik a rájuk bízott felelősség hatására megbízható vezetőkké váltak. A csapatokban fontos volt a fegyelem, és a cserkészzet 10 törvényén alapuló élet. A 10 törvény a cserkészpedagógia alapja.

A magyar cserkészzet irányvonalát két fő ideológusa Sík Sándor és Teleki Pál határozta meg. Sík Sándor a jellemes személyiség kialakítását tartotta a cserkészzet legfontosabb feladatának.

Direkt családi életre nevelés nem volt anyaga a cserkészpróbáknak. Áttételesen viszont több ponton is tetten érhető a felnőtt, családos életre való nevelés a cserkészpedagógiában. A cserkészek hétköznapijait átszötte az állapotbeli kötelességek teljesítésének elsődlegessége a feladatok között. A tanuló, addig nem vett részt őrsi foglalkozáson, amíg nem volt kész a házi feladata. Személyiségének a részévé vált, hogy élete minden szakaszában a kötelességteljesítés az első, felnőttként a szülői feladatok lesznek előrébb valóak, mint a szórakozás vagy akár a cserkészzetben való részvétel.

Gyakorlati ismeretek terén a próbarendszer bővelkedett a családi életben felhasználható tudással. A rendezhez szoktatás, a karbantartáshoz, munka, idő és pénz beosztásához kapott ismeretek, vagy akár a tábori főzési „tudomány” mind-mind jól hasznosíthatók voltak a család javára is, hiszen beépülnek a cserkész személyiségébe egész életükön keresztül meghatározó

tulajdonságaik lettek. A tanulás különösen hatékony módon elemi csoportban történő szocializációként jelent meg az örsökben.

A kutatás keretei

Vizsgálati módszernek sajtótermékek tartalomelemzését választottam, mert a sajtótermékeken keresztül feltárul előttem, hogyan gondolkodtak és írtak az 1930-as években a családi életre való nevelésről.

Szabolcs Éva Gyermekből tanuló című könyvében kiváló mintát ad erre, külön fejezetben foglalkozik a család és iskola kettős nevelő szerepével. Az általa vizsgált korszakban, a dualizmus évei alatt, még a nevelést egyértelműen elsődlegesen a család feladatának tekintették, viszont a szülőket többnyire alkalmatlannak, nem eléggé képzettnek a nevelésre. A sajtón keresztül a szülőt is kívánták "nevelni", hogy felkészült legyen a szülői szerepére. Megjelent egy olyan nézet is, hogy az iskolában szocializálódó gyermek képes szüleit is „nevelni”. A szerzett információk alapján úgy ítélem meg, hogy a családi életre nevelés a szaksajtó tükrében kutatásra érdemes téma.

Két folyóiratot választottam elemzésre. Az egyik a Néptanítók Lapja, mert ez az újság a különböző korszakokban mindig tükrözte a közoktatásügyi kormányzat politikai, pedagógiai irányvonalát. A néptanítókat érintő közhasznú ismeretek, a módszertani és az általános pedagógiai írások, a hivatalos közlemények, és álláshirdetések láttak napvilágot az újságban. Mellette szólt, hogy ez a lap, a korszak pedagógusai számára általánosan elérhető volt.

A másik sajtótermék a Magyar Cserkész volt, amit bevontam vizsgálatomba. A cserkészlet sajátos pedagógiája, és ugyanígy a Magyar Cserkész című lap is, indirekt nevelő hatást gyakorolt a fiatalokra, akik részt vettek a cserkészmozgalomban. Ebben az időben többségében fiúk alkották a csapatokat, külön voltak leánycserkész csapatok, így az újság is elsősorban a fiúknak szólt. A cserkészleten belüli családi életre neveléssel kapcsolatban számítottam ebből a lapból információkra. A kutatás változóit a következőkben határoztam meg:

1. Gazdasági és háztartástani ismeretek
2. Gyermeknevelés
3. Férj és feleség szerepe a családban, gyereknevelés, női és férfi feladatmegosztás a családban, családi hierarchia, férj és feleség érzelmi viszonya
4. Család szerepe a társadalomban, családnak, mint a társadalom alapegységének hatása a társadalom jövőjére

Hipotéziseim az alábbiak voltak. A gyakorlati ismeretek körében a házban mindennapos munkák megismertetésére és gyakoroltatására irányulnak az írások, mint a főzés, mosás, rendben és karbantartás, házipénztár, bevásárlás, kiskertművelés.

Nevelési elveket tekintve tekintélyelvű pedagógiai módszerek bemutatására, megismertetése a jellemző a vizsgált újságokban, mint a korszakban jelentős pedagógiai elv.

Alapvetően konzervatív családi szerepfelfogás jelenik meg mindkét sajtóorgánium esetében, a családjért élő anya és az anyagi biztonságot megteremteni hivatott apa, a gyermekek feladata pedig a szófogadás és a kötelességteljesítés az iskolában és az otthonban egyaránt.

Kíváncsi voltam, hogy bemutatják-e a korszak sajtójában a család társadalomépítő szerepét, azt, hogy csak teljes és jól működő családokból épülhet hasonló társadalom.

Gazdasági és háztartástani ismeretek

Néptanítók Lapja

A gazdasági és háztartási ismeretek megjelenésének a sorát egy Győrött lezárult Elemi ismeretterjesztő tanfolyam beszámolója nyitja meg. A tanfolyam résztvevői sikeresen beszámoltak a tanfolyam anyagáról amely „*a háztartási ismereteken kívül felölelték a nő hivatását, az anya és csecsemővédelmet, a vallási-erkölcsi és hazafias nevelést szolgáló tárgykört is.*”¹ Itt máris több változó jelenik meg, hiszen a gazdasági és a háztartási ismereteken kívül érinti az írás az összes többi általam vizsgált kérdést. A családi életre nevelésnek ugyanazokat az oldalait tartotta fontosnak a tanfolyam szervezője, amelyeket vizsgáltam kutatásomban.

Boldis Dezső *Továbbképző (ismétlő) iskola* című cikkében arról értekezik, hogy a nevezett iskolatípusnak településtípusonként milyen eltérő gazdasági ismereteket kell nyújtania. A lányok oktatását egyszerűnek tartja: „*A továbbképzős lányok oktatása kevesebb gondot ad. A háztartás, a ház körüli kiskert, főzés, varrás, mosás, csecsemővédelem, a szolgálati viszony, cselédkönyv, munkásbiztosítás, betegápolás stb. gazdag terület, amelyből bőven jut hely és időszerű anyag.*”² A szerző írásának mögöttes üzenete, hogy a családi otthon karbantartása alapvetően női feladat, de a férfiaknak is igyekezniük kell megtalálni a házban elvégezhető férfimunkákat. A házimunkák arányos megosztása jó alapja lehet a kiegyensúlyozott családi életnek sugalmazza az írás.

Juhász Anna *Tanyai népművelésről* írt több oldalas cikkében tárgyalja az asszonyok nevelése témakört.³ Szintén elsősorban gyakorlati képzésről, háztartási ismeretekről esik szó. Házi szöttesek, hagyományos lakberendezés, hagyományos építkezés, gyermekjátékok készítése témája a nőnevelésnek. A háztartás rendben tartásából következik, a dolgos, békés otthont teremtő feleség képe. Itt is felismerhető az a gondolat, hogy rendben és tisztaságban tartott otthon az alapja a kiegyensúlyozott családi életnek és a gyerekek egészséges nevelésének.

„*A nők szívesebben hallgatják a baromfityesztés, zöldségtermelés, anya- és csecsemővédelem, betegápolás, egészséges és gazdaságos táplálkozás, háztartási ismeretek tárgykörét. Ezenkívül a háztartásban legszükségesebb*

---

¹ Néptanítók Lapja 63. évfolyam 15-16. szám 45. o. Sok helyütt, így ezen a helyen sem szerepel szerző a rövid hírek, beszámolók alatt.

² Néptanítók Lapja 65. évfolyam 23. szám 955. o.

³ Juhász Anna: *Tanyai népművelés*, in.: Néptanítók Lapja 68. évfolyam 8. szám 323.o.

varrás, kézimunka és ruhaanyag előállításának módja érdekli őket. Ezt figyelembe véve, a nők részére is kialakultak már a nőnevelési varró-, kézimunka- és gyapjúfeldolgozó tanfolyamok.”⁴ A népművelés keretein belül igyekeztek megtalálni a hasznos, mindennapi környezetben alkalmazható tudásanyagot. A család, a háztartás ellátása az első számú feladata a falusi asszonyoknak, ehhez kaptak hathatós segítséget a népművelő-tanítóktól. Új gondolat az előző írásokhoz képest ebben a cikkben, hogy a szövés, varrás a család szükségletein kívül akár értékes háziipar alapja is lehetett. A népművelés keretein belül a tananyag kiválasztása abból indult ki, hogy a tanulók milyen élethelyzetben vannak, milyen ismeretekre van szükségük a mindennapokban.

Új szín jelenik meg Felszeghy Gáborné írásában a tantárgyak közötti koncentráció. Felhívja a figyelmet az elméleti és a gyakorlati ismeretek összekötésére. Például vegytanból tanulnak az erjesztő gombákról, összekötik kenyérsütéssel, kenyérfajták bemutatásával, megízlelésével. Gyakorlatban is felfedezik az erjesztőgombák működését. A háztartási ismeretek oktatását kizárólag gyakorlati módon tartja megvalósíthatónak.⁵ Ezeket az ismereteket nem minden tanuló sajátítja el otthon, ezért szükséges tanítani a közoktatásban.

Wiener Sarolta *Ceyloni levél* címen ismerteti a ceyloni oktatási rendszert és tananyagot. Külön kitér rá, hogy a lányoknak első sorban háztartási ismereteket és kézimunkát oktatnak.⁶ Érdeemes a külföldi példákat is szemmel követni, és a jó dolgokat átvenni sugalmazza az írás.

Az írásokból az tűnik ki, hogy elsősorban a továbbképző iskolákban, népművelés terén jutott idő a háztartástani és gazdasági ismeretek átadására. A tanterv alapján a népiskolában is volt evvel a témával foglalkozó tantárgy, de az ismétlő iskolában lett kiemelkedően fontos ezeknek a tartalmaknak az átadása. Ennek oka talán a tanulók érettségében keresendő, illetve abban, hogy közeledett a megszerzett ismeretek felhasználásának az ideje, vagyis a felnőttkor, amikor a fiatalok különváltak a szüleiktől és önálló életet kezdtek saját háztartással és családdal.

A témakörön belül is a háztartás ellátása, és a kézimunka a hangsúlyosabb a gazdasági ismeretekkel szemben. Inkább a nőket segítik a családi életben betöltött feladataik ellátásában a közölt tartalmak. A férfiakat a továbbképző iskolákban ipari és mezőgazdasági munkák elvégzésére okították, mai fogalmaink szerint szakmai továbbképzésként működött a férfiak továbbképző iskolája.

A tevékenységek különválasztása női és férfi feladatokra azt a felfogást közvetíti, hogy a háztartás ellátása a nők feladata, a férfiak dolga pedig a kenyérkereset volt.

---

⁴ Komorovicz Béla: *Gyakorlati népművelés Abaújban*, in: Néptanítók Lapja 68. évfolyam 16. szám 620. o.

⁵ Felszeghy Gáborné: *Gyakorlati szempontok a leányok nevelésében*, in: Néptanítók Lapja 68. évfolyam 16. szám 620.o.

⁶ Wiener Sarolta: *Ceyloni levél*, in: Néptanítók Lapja 71. évfolyam 21. szám 860. o.

Magyar Cserkész

Egy fél oldalas írásban az otthonsegítő, „ezermester” cserkész⁷ gyakorlati példák során keresztül mutatja be a szerző, hogy a leleményes cserkészgyerek hogyan tud a leghatékonyabban közreműködni a háztartásban. Például villából szűrőtartót szerkesztve, vagy drótból csipesztartót. A fiúkat arra neveli ez az írás, hogy a cserkészletben elsajátított kreativitást az életben, a saját otthonukban, háztartásukban is alkalmazzák. Egy cikk arra biztatja a fiúkat, hogy segítsenek édesanyjuknak a főzésnél és így tanuljanak meg maguk is főzni.⁸ Villanyütéses haláleset kapcsán a következő oldal teljes terjedelmében a villanyégők szabályos cseréléséről szól. Pontos leírását adja a cikk az otthoni villanszerelés menetének, képekkel illusztrálva. Az írások a háztartásban végezhető férfimunkákra hívják fel a gyerekek figyelmét., és készítik elő a családon belüli gyakorlati feladatokra.

Gyermeknevelés

Családon belüli gyermekneveléssel foglalkozó írások bőven fellelhetők a vizsgált lapszámokban. A Lapszemle rovatban számos gyermekneveléssel foglalkozó írást ajánl a szerkesztő az olvasó figyelmébe. Külföldi lapok ilyen témájú cikkeit is gyakran szemlézték, sőt teljes cikkeket fordítottak le magyarra a témában és szakirodalmat is ajánlanak a szülők számára.

Agnés E. Meyer fordításban megjelent írásában a család elveszett nevelő funkciójáról értekezik, amely elsősorban gyakorlati irányultságú volt. Részletesen bemutatja azokat a területeket, amelyeket a család elveszett nevelő funkciója miatt az iskola feladata átvenni. A családi nevelés szocializáló funkcióját is kiemeli a szerző, hasonlóan Wesely (1935) meglátásához, mely szerint a társadalomba a szülői házon keresztül vezet az út. Meyer szerint egészséges, jól szocializált családok nélkül nem épülhet egészséges társadalom.

Egy Berlinben lezajlott egyéni pszichológiai kongresszusról szóló beszámolóban említik egy bécsi pedagógus hozzászólását, aki a szülői házzal való együttműködésre hívja fel a pedagógustársadalom figyelmét. A hozzászólás ismertetése a beszámolóban azért kaphatott helyet, mert fontosnak tartja a beszámoló készítője a pedagógiai folyamatban a családi és intézményes nevelés egységét. A lapban szemlézett írások között máshol is megjelenik az a gondolat, hogy a pedagógusnak, mint képzett nevelőnek segíteni kell a tudásával a nevelési szempontból képzetlen szülőt. Tudásából azt, amit a családi nevelésben fel tud használni, meg kell vele osztania.

Marczell Mihály dr.: *A nevelés alapvonalai* című könyvét Várdai József ismerteti. „*A szülők harmonikus életközössége az eredményes családi nevelés előfeltétele.*”⁹ – jelenti ki Marczell nyomán. Itt indirekt módon a családi

---

⁷ Magyar Cserkész XVII. évfolyam 6. szám 4. o.

⁸ Magyar Cserkész, XVII. évfolyam 19-20.szám 7. o.

⁹ Várdai József: Marczell Mihály dr.: *A nevelés alapvonalai*, in.: Néptanítók Lapja 68. évfolyam 9 szám 351. o.

hierarchia is megjelenik. A szülők harmóniája feltételezi a szülőpár egyenrangúságát a házasságban, egységét a gyermeknevelésben. Ez a megállapítás érvényes abban az értelemben is, hogy nem csak a szülőknek, hanem a szülőnek és az iskolának is egyetértésben kell lennie a gyermek nevelése tekintetében.

„A család a legnagyobb nevelő hatalom, sokkal több bármely nevelő tényezőnél.”¹⁰ indítja tanulmányát Korniss Gyula. A családi nevelés *organikus* nevelés, amely a teljes személyiségre hat, *egész életre előkészítő* jellege van, bevezeti a társadalmi rendbe a gyermeket, utal a szerző a család társadalmi jelentőségére. Az apának és az anyának különböző, de összhangban lévő nevelő ereje van, az apa az erély, külső gondoskodást, az anya a melegséget, intuíciót adja a családi nevelésben. A család nevelő ereje még nagyobb, ha a szülők tudatos nevelők: „A gyermek helyes nevelésének feltétele a szülők önvizsgálata és önnevelése. Ez teszi bennük tudatossá, hogy az apának és anyának teljes lelki egységben és összhangban kell a gyermeket nevelni: nem akarhat és parancsolhat mást az apa s mást az anya, kettőjüknek teljes következetességgel és harmóniával kell végezniük a nevelés munkáját.”¹¹ – nevezi meg Kornis Gyula a családi nevelés egyik legfontosabb, örök érvényű alappillérét. Felhívja a figyelmet, hogy a gyermeket leginkább a szülők erkölcsi és szociális viselkedése neveli: példa által nevelhet leghatékonyabban a szülő. A gyermek a szülő előítéleteit, „elfogultságát” is megtanulja. Fontosabb a nevelésben a tett, mint a beszéd, ha a gyerek látja, hogy a szülője nem hazudik, ő sem fog. Ez az elv a cserkészpedagógiának is alapelve. Megfogalmaz néhány további alapelveket a családi nevelésre vonatkozóan: legyen *vallásos-erkölcsös*- mert abszolút értékeket csak a valláson keresztül tud a szülő a gyerek elé állítani; foglalkoztatni kell a gyerek *cselekvő, alkotó vágyát*; alkotó munka – a gyerek korán vegyen részt a család neki való munkájában; *testi nevelés* – okszerű életmód, táplálkozás, pihenés, munka váltakozása.¹² A családi élet bensőségességének süllyedésével a család nevelő ereje a társadalom kárára csökken. Ennek okait a gazdasági bajokban és a keresztény gondolkodás és erkölcs megfogyatkozásában látja. Külön kiemeli a válások gyermeknevelésre gyakorolt romboló hatását a kultuszminiszter írása.

Kemény Ferenc ismerteti Rónay Jácint nevelési elveit a lapban. Rónay a családi neveléssel kapcsolatban is megfogalmaz néhány gyakorlati tanácsot. „A gondatlan anyák és dajkák rémmesékkel és torzképekkel ne félemlítsék meg a gyermeket....A gyűlölséget sokszor a fonák nevelés szüli...Ne higgyük, hogy a gyermeki szenvedések nyom nélkül enyésznek el.”¹³ Rónay írása pszichológiai szemlélettel gazdagítja a szülőket. Sokat segít a nevelésben, ha a szülő tisztában van bizonyos jelenségek okával. Könnyebb megértőnek lenni a gyermek nehezen kezelhető viselkedésformáival, ha a pszichológiai okokkal tisztában vagyunk.

---

¹⁰ Kornis Gyula: *A család és a gyermek*, in.: Néptanítók Lapja 69. évfolyam 1 szám 4. o.

¹¹ Uott.

¹² Uott. 5. o.

¹³ Kemény Ferenc: *Rónay Jácint mint nevelő*. Néptanítók Lapja 69. évfolyam 10 szám 358. o.

Forum New York-i lapból szemlézi *A nyakleves, mint pedagógiai eszköz*¹⁴ című cikket a rovatszerkesztő. A cikk szerzője tiszteli azokat, akik minden testi fenyítés nélkül tudják nevelni gyermekeiket, de nem javasolná egyetlen szülőnek sem ezt a módszert nehézsége miatt. A gyermekben a nevelés szerinte legjobban egy-két fenékre ütéssel rögzül, minden más testi fenyítést feleslegesnek és károsnak tart.

Leír egy kísérletet, amit feleségével első gyermekükön alkalmaztak, ami tulajdonképpen egyszerű kondicionálás: a mászó korú gyermek néhány tárgyhoz nem nyúlhat, ha hozzá nyúl azt mondják, hogy nem és a fenékre ütnek. Nagyon kevés ütés elég volt ahhoz, hogy már csak az egyszerű nem szóra bármely új tiltott tárgyat elkerüljön. Következő két gyermekükénél is ezt a módszert alkalmazták, és a negyedik évtől teljesen elkerülhették a verést.

Helyteleníti, ha bosszúként, vagy megtorlásként alkalmazzák a „nyaklevest”, de pedagógiai céllal alkalmazhatónak találja. A szülők nevelési gyakorlatát kívánja szabályok közé szorítani ez az írás. A tudatos szülői nevelés támogatása fontos erénye, függetlenül attól, hogy a leírt módszerrel nem tudunk ma egyetérteni.

Az áldozatkészség kialakulásában szerepe van, hogy a szülő a gyerekkel adasson alamizsnát a szegényeknek. Az iskolának feladata felkeresni, és meggyőzni a jobb módú szülőket, hogy az áldozatkészség fontos tényezője a gyermek harmonikus lelki kialakulásának – írja Szalatsy Richárd.¹⁵ Írása jó példa arra, hogyan tud együttműködni a családi és az iskolai nevelés egy cél, jelen esetben az áldozatkészségre nevelés érdekében.

Lendvay Béla *Az indirekt hatású nevelési eszközökről* szóló írásában felhívja a figyelmet az otthon ilyen jellegű nevelő hatásáról. Ezért feladata a tanítónak szülői értekezlet keretein belül irányítani és tanácsot adni a szülőknek az otthoni neveléshez. A gyermekén keresztül is lehet hatni a család életére a gyermek rendre, tisztaságra szoktatásával.¹⁶ A családi és az iskolai nevelés összehangolásához ad a tanítóknak ebben az írásban módszertani segédletet.

Jules Renault *L'Éducation familiale*-ben megjelent *Kényeztető nevelés*¹⁷ című írását fordításban közli a lap. A francia szerző hiányolja a családi nevelésben a gyermekek edzését, kemény munkára szoktatását. Hibának tartja a túlzottan megengedő nevelést, a gyermek kívánságainak azonnali teljesítését. A kényeztetően nevelő szülők nem büntetik meg soha gyermeket, rosszállják, ha az iskolában ezt megtennék. Nem támasztanak követelményeket a gyermekkel szemben, ami a szerző szerint avval jár, hogy nem is fog teljesíteni a gyermek. Az ilyen kényeztető módon nevelő szülők tulajdonképpen nem is a gyermeküket, hanem önmagukat szeretik.

Szintén az említett folyóiratból jelenteti meg egy következő lapszám Jaques Herbé írását *Hogyan gyógyítsuk a félelem gyermekét* címmel. A félelem kialakulása és következményeinek ismertetése után pontos módszertani ajánlásokat ad a szülőknek a félelmek leküzdésére, több pontban összeszedve, hogy mit tegyünk és mit ne. A családi nevelésről a következőt mondja: „Ne a

---

¹⁴ Néptanítók Lapja 69. évfolyam 14. szám 576.o.

¹⁵ Szalatsy Richárd: *Áldozatkészségre nevelés elméletben és gyakorlatban*, in.. Néptanítók Lapja 69. évfolyam 24. szám 920. o.

¹⁶ Lendvay Béla: *Az indirekt hatású nevelési eszközök*. Néptanítók Lapja 70. évf. 20.sz. 783.o.

¹⁷ Jules Renault: *Kényeztető nevelés*, in.: Néptanítók Lapja 71. évfolyam 8. szám 310. o.

félelem, hanem a szeretet és bizalom szabja meg a viszonyt gyermekek és szülők, meg nevelők között. Tekintélyünk ne fajuljon zsarnoksággá, szilárdságunk gyöngédséggel párosuljon. Soh'se féljen tőlünk a gyermek, legföljebb attól, hogy valaminő cselekedete nem nyeri meg tetszésünket.”¹⁸

A vizsgált lapszámokban a tekintélyelvű nevelés mellett megjelennek pszichológiai szempontok is, amit a családi nevelésben követendőnek tartanak a szerzők. A Magyar Cserkész vizsgált lapszámai nem közöltek írásokat családon belüli gyermeknevelésről.

Férj és feleség szerepe, női és férfi feladatmegosztás, családi hierarchia, érzelmi viszonyok

Néptanítók Lapja

Bobula Ida *A nőnevelési problémák a XVIII. században* című akkor készülő tanulmányából közöl a lap részleteket. Alapvetően neveléstörténeti tárgyú az írás, de kitekintést ad a vizsgált korszakra, az 1930-as évekre, amennyiben addigra elfogadottá vált a nők oktatása.

A szülői tekintélyt a mai olvasó számára érdekes összefüggésben mutatja be a lap *A tekintély hanyatlása* című cikkben: „*A szülői tekintélynek sziklaszilárdan kell állania minden körülmények között. De hogy akar tekintélyt tartani az az apa, akit négy-öt éves gyermeke visszategez. Súlyos hibának tartom ezt a pajtáskodó viszonyt, mert a gyermek nem a szeretetet látja benne, hanem az egyenrangúságot.*”¹⁹ A tekintélytisztelet romlásának fő okát a családi nevelésben lévő hibákban látja a cikk szerzője, Szabó Eszter.

Egyszerre közvetíti a kívánatos apaszerepet, és nevelési elveket és gyakorlati fogásokat is ad a szülők kezébe a következő írás. ...”*Ne csak az „anyák napján” beszéljünk az édesanyáról, hanem ragadjunk meg minden alkalmat, hogy a gyermek ráéssz méljen, hogy az „édesanya a lelke a háznak”. Hála nélkül pusztaság, ridegség uralkodna otthon. De az édesapáról se feledkezzünk meg. Nálam jegyzőkönyvükbe beírják, mit kaptak kedves szüleiktől a tanév folyamán, mennyit költöttek rájuk a szülők abból a pénzből, amelyért az édesapa keservesen dolgozott? Az apa munkáján épül fel a meleg otthon.*” Akárcsak egy módszertani útmutató, hogyan tanítsuk a családi szerepeket, olyan ez az írás. ²⁰ Az idézett cikk utópisztikus képpel zárul, melyben a leendő családfő áldja az iskolát, ahol olyan gazdaasszonyokat neveltek, mint az ő felesége.

A szerkesztő Pesthy Pál dr. *Életművészet a házasságban* című könyvét ajánlja az olvasók figyelmébe. A könyv a család egységéről, harmóniájáról, családi szerepekről szól. Rossz házasságon alapuló család nem megfelelő nevelő közeg a gyermekek számára olvasható ki a könyvajánlóból.

Imre Sándor *A család békéje* kötet négy előadásból állt össze, amit bemutat a lap: „*A családi élet törvényei*”, „*A családi élet hatása a jellemre*”, „*A tekintély*

---

¹⁸ Jaques Herbé: *Hogyan gyógyítsuk a félénk gyermeket*, in: Néptanítók Lapja 71. évfolyam 21. szám 872. o.

¹⁹ Szabó Eszter: *A tekintély hanyatlása*, in.: Néptanítók Lapja 66. évfolyam 12. szám i 408. o.

²⁰ Gáthy Barnabásné: *Legyen az iskola egy kis ország*, in.: Néptanítók Lapja 67. évfolyam 5. szám 178. o.

kérdése a családban”, „*A szülők és a gyermekek ellentéte*”. Útmutatást ad a családi élet minden vonatkozásában, és arra, hogy mi teszi alkalmassá a családot nemzeti feladatának betöltésére. Imre Sándor nemzetnevelés elméletéhez szervesen kapcsolódnak az előadások.

A nőnevelés kérdésének alapvonalai címmel ír a lap főszerkesztője vezércikket. Drózdgy Gyula arról értekezik, hogy a nőnevelés helytelen irányba indult el egész Európában. A nő és férfi egyenlősítését elősegítő nevelés nem szolgálja az ideális társadalmi élet kialakítását. A nő családi hivatását a kereső nő nem töltheti be. Két irányzatot lát kora nőnevelésében, az egyiket ma úgy neveznénk, hogy a nők emancipálása, a másik pedig az értelem fejlesztése mellett az ideális, itt családcentrikus értelemben, nő nevelése. Drózdgy Gyula a két irány összeegyeztetését tartaná ideálisnak, hiszen sok nő kénytelen eltartani a családját. A különböző foglalkozásokat űző nők nevelését egységesíteni a családi nevelés terén lehetséges. A nőiesség eszményi szempontjainak, amely a nőt elsősorban feleségnek és anyának látja, első helyen kell állnia a nevelésben. Felhívja a figyelmet, hogy a gyakorlati nevelés mellett a lányok érzelmi nevelése is fontos, „...a család a társadalom alapja, az igazi nőnevelés pedig a családvédelem első és elengedhetetlen feltétele.”²¹ – zárja írását a szerző, utalva a családon belüli szerepeken túl a család társadalmi szerepére is.

Az anyai szerepet irodalmi művön, Petőfi Sándor: „*Anyám tyúkja*” című költeményének tárgyalásán keresztül is átadhatónak tartja Németh Sándor²². Konkrét példát ad a tanítóknak, hogyan lehet ilyen jellegű tartalmakat átadni a gyermekeknek indirekt módon.

Bognár Gyula ismerteti Herczeg Ferenc meséi közt a Himlő utca címűt, melyben a szép édesanya átvállalja kisfia helyett a himlőfoltokat és a vakságot, de a mese végén a gyermek csókjaitól meggyógyul. Az önfeláldozó anya és a hálával és szeretettel teli gyermek jelenik meg ebben a mesében.²³

Kemenes Illés *Az iskolafelügyelő lelke* vezércikkében az iskolafelügyelőt az apához hasonlítja: „*Legyen édesapa, aki minden reája bízott tanítót és tanárt a gondos atya szeretetével kezel, vagyis egyformán osztogatja az igazságot.*”²⁴ Az ideális apakép különböző társadalmi szerepek mintája lehet a szerző olvasatában.

A nők szerepe a családban elsősorban családanyai és háziasszonyi minőség, de már megjelenik a család fenntartó, dolgozó nő képe is. Az apa szerepe gondoskodni a család megélhetéséről, és vezetni a családi életet. A gyermek feladata szót fogadni, és tisztelni a szüleit, a kötelességeit pedig teljesíteni.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy a nőt nem alárendelt szerepben mutatják be a vizsgált írások, hanem a szülők egyenrangú felek a házasságban más-más, nemükből adódó feladattal.

---

²¹ Drozdgy Gyula: *A nőnevelés kérdésének alapvonalai*, in.: Néptanítók Lapja 68. évfolyam 14. szám 517. o.

²² Néptanítók Lapja 70. évfolyam 15. szám 675.o

²³ Bognár Gyula: *Herczeg Ferenc* meséi, in.: Néptanítók Lapja 71. évfolyam 3 szám 86. o.

²⁴ Kemenes Illés: *Az iskolafelügyelő lelke*, in.: Néptanítók Lapja 71. évfolyam 20 szám 814. o.

Magyar Cserkész

Háromszor jelenik meg az anyaszerep, a vizsgált lapszámokban. Az édesanya, aki szeretetet hímez, és a feleség, aki varrogat, az otthon melegét adó nő mutatja be. A lap az édesanya, a feleség munkájának megbecsülésére figyelmezteti a fiúkat. A családi életben egymás munkájának tisztelete, elismerése fontos alapja az együttélésnek.

A könyvismertetések közt Gergely Jolán: *A mai lányok útja* című könyvére így hívják fel a fiúk figyelmét: „Mondjátok meg Anyuskának, hogy a testvérekéne vegye meg e könyvet. Testvéreke gazdagabb és erősebb lesz, ha elolvasta.”²⁵

Az ideális apáról szóló írások kettős célt szolgálnak, erősítik a gyermekben a gyermeki hálát, és engedelmességet édesapjuk iránt, másrészt felkészítik a saját apaszerepükre a fiatalokat.

Egy cserkészfiú írásában az ideális apa a felnőtt megfontolásokat képes félre tenni, ha látja, hogy gyermeke javát szolgálja. Vállalja, hogy esetleg tönkremegy a cipő az esőben, vagy megfázik a gyerek, és ápolni kell, de hagyja, hogy cserkészkedjen, büszkén viselje a nyakkendőjét. Képes átgondolni és átérezni a gyerek szempontjait, mérlegel és még az altruizmusra is hajlik.

A „Vas Flórián – a legjobb cserkész édesapa” című írásban egy csapatparancsnok ír fél oldalon keresztül egyik cserkésze édesapjáról. Az ideális apa, aki dolgozik a családjáért, napi 12 órát, de mellette gondja van a fiú megfelelő nevelésére. Vas Flórián, bár „csak” munkás, igazi, bölcs családfő, aki megfelelően neveli gyermekeit, és még a csapatparancsnoknak is „titkos tanácsadója”. Cserkésznek is azért adja gyermekét, hogy ott jó nevelésben részesüljön, a mundérban fegyelmet tanuljon.

A gyermekek családban betöltött szerepéről szól a *Levél Öcsikéhez*, amit a szerkesztőség jegyez. Kéri a gyerekeket, hogy elégedjenek meg avval, amit a szüleik tudnak nekik biztosítani. Hiszen biztos többet adnának, ha lenne rá módjuk, így csak megszorítják őket, ha követelőznek. A gyermekeket alázatosságra, az élet ajándékainak megbecsülésére biztatja ez az írás. A gyermekszerep, ami ebből az írásból kiolvasható az engedelmes és elfogadó gyereké.

Ugyanebben a lapszámban válaszol Koszter atya a „Szerelmes vagyok, Atya kérem. Bűn az?...”²⁶ kérdésre. A szerelem a házasságra irányul, ahol a házasság szentségében az édesapa és édesanya szerelme megszentelődik. Az atya a katolikus egyház házasság és családképét közvetíti a fiatalok felé. Ebben az írásban felvillantja a negyedik vizsgált szempontot is az atya. A házasság és a család feladata a következő generáció felnevelése, a társadalom továbbélésének biztosítása. „A szerelem szentség. Isten kezében tiszta nemes eszköz arra, hogy az egymásnak teremtett és egymás életét kiegészíteni hivatott fiú és leány a házasság szentségében találkozzanak, és önmagukat megsokszorozva, egy nemzedékkel tovább lökjék az élet sokszázezer éves zuhatagát. Szent volt édesapád szerelme az édesanyádhoz; ennek a szerelemnek ajándéka vagy magad és testvérekéid.”²⁷

---

²⁵ Magyar Cserkész XIV. évf. 1. szám 18. o.

²⁶ Magyar Cserkész XV. Évfolyam 7. szám 138. o.

²⁷ Magyar Cserkész XV. Évfolyam 7. szám 138. o.

A vizsgált írások előkészítik a fiúkat az apaszerepre, a családfenntartással járó nehézségekre, de az örömökre is. A közvetített apa szerep a családjáért élő, dolgozó, a gyermek személyiségét megértő és elfogadó, szeretetteljes apa, akit a gyermekeknek tisztelni kötelessége. Gyermekek szerepe a családban a szófogadás, és a szülők tisztelete.

A család szerepe a társadalomban, jövőkép

Néptanítók Lapja. Több ide is vonatkozó részletet már az előző kategóriák bemutatásánál leírtam, ebben a részben csak azon írások fognak szerepelni, amelyek az előző kategóriáknál nem szerepeltek.

Novágh Gyula: *Nemzeti Gyermekhét* vezércikkében több ponton is érinti a család és társadalom kapcsolatát. Felhívja a figyelmet arra, hogy a gyermek családi, és természetesen családon kívüli, nevelése is nagy hatással van a társadalmi életre. Fontosnak tartja, hogy bevezessék a kötelező szülői értekezletet, aminek témája a családi élet hatása a gyermek sorsára. Itt is megjelenik az elképzelés, hogy a képzett nevelőknek kell a képzetlen szülőket felvilágosítani és felkészíteni a családon belüli nevelési témákban.

„A család az a sejt, amelyből a nemzet teste felépül: amilyenek a sejtek, olyan maga a nemzet-test. Aki a család erkölcsét emeli, a nemzetet emeli.”²⁸ – írja Kornis Gyula. A családi nevelés minősége közvetlenül hat a társadalomra. Amilyenek az építőkövek, olyan az épület vonhatjuk le Korniss írásából a következtetést. A nevelés feladata, az építőkövek alakítása, a családi nevelés színvonalának emelése.

Teleki Pál Katolikus tanítók nagygyűlésén elmondott beszédében hangsúlyozza, hogy a tanító feladata a család nevelése, amire Szent István az államot alapította. A legfontosabb nevelés a példaadás: „... nevelünk a magunk példájával, magaviseletünkkel az életben és nevelünk a szülőn keresztül szintén példaadással a köz- és magánéletünkben.”²⁹ Összecsend ez a gondolat a cserkészpedagógia alapelveivel, mely szerint a nevelés elsősorban példa. A szülői nevelésben is a példaadással való nevelést tartja helyesnek a miniszter úr. A gyermeket a családon keresztül kell nevelni, melynek része, hívja fel hallgatósága figyelmét.

A *Magyar Cserkész* c. folyóiratban a negyedik téma, a család szerepe a társadalomban, csak érintőlegesen jelenik meg, egy táborúzi jelenet leírásában találkozunk a kiránduló, környezetét befolyásoló családdal.

Konklúzió

A *Néptanítók Lapjában* a háztartási és gazdasági ismereteket a családi otthonban és környezetében végezhető munkák bemutatásával és gyakorlati oktatásával adták át. A lányok tananyaga a főzés, mosás, ház tisztán tartása, varrás, kiskert gondozása volt elsősorban. A fiúknak a kisebb javítások,

---

²⁸ Kornis Gyula: *A család és a gyermek*, in.: *Néptanítók Lapja* 69. évfolyam 1 szám 5. o.

²⁹ Teleki Pál beszéde in: *Néptanítók Lapja* 71. évfolyam 20 szám 841. o.

barkácsolás a feladata a családi otthonban. A vizsgált időszakban jellemző háztartás minden részletét igyekezett érinteni az oktatás. Felkészítették a tanulókat, hogy a felnőtt életük során ne legyen megoldhatatlan feladat számukra a családjuk ellátása, otthonuk gondozása. Megfelelő alapot kaptak az oktatás keretein belül a házban és a ház körül végzendő feladatok ellátásához. A tananyagot igyekeztek gyakorlati keretek közt átadni, és támogatták a szülői házban való gyakorlatszerzést is.

A *Magyar Cserkészben* a gazdasági és háztartási ismeretek kifejezetten az otthon végezhető férfimunkák oldaláról jelenik meg.

A *Néptanítók Lapja* a családon belüli nevelésbe igyekeztek beemelni a pszichológia szempontjait. Tetten érhető a szándék, hogy a szülők oly módon váljanak tudatos nevelővé, hogy ismerik és felismerik egyes viselkedésformák, problémák pszichés alapjait. Emellett még hangsúlyozottan megjelenik a tekintélyelvűség is a nevelési tanácsok között. Alapvető követelmény a szülő és a pedagógus feltétel nélküli tisztelete a gyermekek részéről.

Az 1930-as évekre a gyermektanulmány és a reformpedagógiák elvei már beépültek a neveléssel foglalkozók gondolatvilágába. Az elemzett cikkek alapján a családon belüli nevelést segítő írások két irányba mutatnak: egyrészt visszatérést sürgetnek a feltétlen tisztelet irányába, másrészt a korszak pszichológiai eredményeit figyelembe véve a természetes pszichés fejlődést alapul véve kívánják segíteni a szülőket feladatuk ellátásában. Tehát nem vázolható fel egyértelműen az a pedagógiai módszer, melyet a szülőknek ajánlanak a képzett pedagógusok. Tetten érhető a pedagógiai módszerek fejlődése, a pedagógusok útkeresése a szaksajtón keresztül. A korszakban általános tekintélyelvű pedagógiai módszerek mellett már a családi nevelésben is megjelennek a reformpedagógia eredményei. A megjelent sokszínű írások legnagyobb értékének azt látom, hogy tudatos, gondolkodó nevelővé kívánták formálni a szülőket. Egyfajta pedagógiai paradigmaváltás tapintható ki a megjelent írások mögött. Felismerték a családon belüli nevelés meghatározó jellegét, és ezért támogatták azt.

Összességében családjáért élő, családanyaságot hivatásnak tekintő anyaszerepet közvetítenek a korabeli írások a *Néptanítók Lapjában*. Az anya önfeláldozó és szolgálatkész gyermekeivel és férjével szemben, az apa gondoskodik a családról, mintát ad a gyermekeknek, tanítja őket és felvállalja a családos állapottal együtt járó felelősséget, feladatokat, a gyermekek elsősorban hálások szüleiknek gondoskodásukért, maguk is részt vesznek a család életében, segítségére vannak szüleiknek.

A cikkek által közvetített szerepelvárások a nevelési célt jelenítik meg. A cél elérése érdekében szükséges a tanulók nevelése a családi életre, a családban betöltött szerepekre és feladatokra.

A családon belüli szerepek és hierarchia tekintetében az 1930-as években elsősorban családanyai, háziasszonyi funkciókat ellátó nőket szerettek volna nevelni az iskolákban. A férfiak feladata a család anyagi javainak megteremtése és a család szellemi vezetése volt. Az asszonyokat és a férfiakat egyenrangúnak tekintették, akiknek más a feladatuk nemükből adódóan. A gyermekek alárendelt helyzetben vannak a szüleikkel szemben, akik gondoskodnak róluk, tanítják őket, amiért a gyermeknek hálásnak kellett lennie. A gyermek elsősorban tanuló, gyerekszerepe van a családban, de köteles részt

venni a család életében és korának megfelelő munkáiban. A feladatmegosztás következik a szerepelvárásokból, a háztartás az asszony, a pénzkereset a férfi dolga. Előtérbe került a hagyományos szerepfelfogás. A pedagógiai sajtó tükrözi a neveléstörténeti munkákban is megjelenő visszatérést a konzervatív családmmodellhez. Meglehetősen konzervatív szerepfelfogással találkoztam a lapok hasábjain, amelyet ideális szerepként közvetítenek a pedagógusok és a tanulók felé, bár néhány említés szintjén megjelenik, hogy vannak gyermekeiket egyedül nevelő nők, és dolgozni kényszerülő anyák is. A nők munkába állása nem volt kívánatos a vizsgált korszakban, hiszen az nehezítette volna családanyai hivatásuk betöltésében őket.

A *Magyar Cserkész* vizsgált lapszámaiban terjedelmében a legbővebben a családi szerepek jelentek meg. Kiemelkedik ezek közül is az apaszerep, ami érthető, hiszen ez egy fiúknak szóló lap volt. Az ideális apa, aki szereti családját, feleségét, dolgozik a családjáért, időt és figyelmet fordít a gyermekek nevelésére. Az anya feltétlen tiszteletet érdemel gyermekétől, családjától, a gyermek pedig engedelmességgel tartozik szüleinek. A család társadalomra gyakorolt befolyását felismerték a korszak oktatáspolitikusai, ideológusai. Az ő írásaikban jelenik meg a *Néptanítók Lapja* hasábjain ez a szempont. Hóman Bálint és Korniss Gyula részletesen is foglalkozott ezzel a témával, bár a család ilyen irányú jelentősége nem volt a közbeszéd, közgondolkodás tárgya.

A megjelent írások alapján egyértelmű, hogy felismerték a család és a családi nevelés fontosságát a társadalom életében. Egyértelműen kitűnik az a szemlélet, hogy csak egészségesen működő családokból épülhet egészséges társadalom. Aki a családot neveli, a társadalmat neveli, gazdagítja. A legfontosabb és több szerzőnél is megjelenő gondolat, hogy csak teljes, ép családokon épülhet fel a nemzet, ezért a családi élet támogatása, az ehhez szükséges készségek és képességek elsajátítása kiemelt feladata az oktatásnak. Ezekkel a közgondolkodást, közvéleményt kívánták az oktatáspolitikai irányítói olyan módon befolyásolni, hogy ebből a szempontból is gondolkodjanak a családról, és felismerjék a társadalomra gyakorolt hatását.

Tartalomelemzéshez felhasznált lapszámok

- Magyar Cserkész XIII. évf. 1. szám Magyar cserkészszövetség, Budapest, 1932.
- Magyar Cserkész XIII. évf. 13-14. szám Magyar cserkészszövetség, Budapest, 1932.
- Magyar Cserkész XIII. évf. 15-16. szám Magyar cserkészszövetség, Budapest, 1932.
- Magyar Cserkész J. augusztus 15. Magyar cserkészszövetség, Budapest, 1933.
- Magyar Cserkész XIV. 1. szám, Magyar cserkészszövetség, Budapest, 1933.
- Magyar Cserkész XIV. 18. szám, Magyar cserkészszövetség, Budapest, 1933.
- Magyar Cserkész XV. 7. szám, Magyar cserkészszövetség, Budapest, 1934.
- Magyar Cserkész XV. 15-16.szám, Magyar cserkészszövetség, Budapest, 1934.
- Magyar Cserkész XIV. 1. szám, Magyar cserkészszövetség, Budapest, 1933.
- Magyar Cserkész XVI. 3. szám, Magyar cserkészszövetség, Budapest, 1935.
- Magyar Cserkész XVI. 5. szám, Magyar cserkészszövetség, Budapest, 1935.
- Magyar Cserkész XVII. 1. szám, Magyar cserkészszövetség, Budapest, 1935.
- Magyar Cserkész XVII. 3. szám, Magyar cserkészszövetség, Budapest, 1935.
- Magyar Cserkész XVII. 6. szám, Magyar cserkészszövetség, Budapest, 1935.
- Magyar Cserkész XVII. 19-20. szám, Magyar cserkészszövetség, Budapest, 1936.

- Magyar Cserkész XVIII. 14. szám, Magyar cserkészszövetség, Budapest, 1937.
- Néptanítók lapja 63. évfolyam 15-16.szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1930.
- Néptanítók lapja 63. évfolyam 31-32. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1930.
- Néptanítók lapja 63. évfolyam 41-42. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1930.
- Néptanítók lapja 63. évfolyam 47-48. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1937.
- Néptanítók lapja 65. évfolyam 2. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1932.
- Néptanítók lapja 65. évfolyam 20. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1932.
- Néptanítók lapja 65. évfolyam 23. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1932.
- Néptanítók lapja 66. évfolyam 12. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1933.
- Néptanítók lapja 67. évfolyam 9. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1934.
- Néptanítók lapja 68. évfolyam 8. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1935.
- Néptanítók lapja 68. évfolyam 9. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1935.
- Néptanítók lapja 68. évfolyam 16. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1935.
- Néptanítók lapja 69. évfolyam 1. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1936.
- Néptanítók lapja 69. évfolyam 3. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1936.
- Néptanítók lapja 69. évfolyam 7. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1936.
- Néptanítók lapja 69. évfolyam 10. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1936.
- Néptanítók lapja 69. évfolyam 14. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1936.
- Néptanítók lapja 69. évfolyam 24. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1936.
- Néptanítók lapja 70. évfolyam 6. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1937.
- Néptanítók lapja 70. évfolyam 15. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1937.
- Néptanítók lapja 70. évfolyam 16. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1937.
- Néptanítók lapja 70. évfolyam 20. szám Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1937.
- Néptanítók lapja 71. évfolyam 3. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1938.
- Néptanítók lapja 71. évfolyam 8. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1938.
- Néptanítók lapja 71. évfolyam 20. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1938.
- Néptanítók lapja 71. évfolyam 21. szám, Magyar Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1938.